

ประวัติการอพยพของชนชาติพันธุ์ในนครสวรรค์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและ ความศรัทธา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ใบนครสวรรค์

กลุ่มชาติพันธุ์จีนใบนครสวรรค์

นครสวรรค์เป็นดินแดนที่มีแม่น้ำสำคัญหลายสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำปิง และแม่น้ำน่าน ส่งผลให้มีผู้คนเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่นกว่าบริเวณอื่น อีกทั้งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทำให้ทราบว่านครสวรรค์เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนเมืองในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งมีพัฒนาการและความเจริญมาเป็นลำดับ

สืบเนื่องจากความสำคัญของดินแดนไทยในอดีตเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำจึงเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ทำให้กลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ประกอบไปด้วย กลุ่มคนทั้งเชื้อชาติไทย จีน มอญ ญวน ลาว และมุสลิม ได้อพยพเข้ามา โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์และการอพยพย้ายถิ่นฐานทำให้พบข้อมูลชุดความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับชาติ

พันธุ์ต่างๆอันได้จากการเรียนรู้เรื่องราวรากเหง้าความเป็นมา ตลอดจนสภาพสังคม ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มาอาศัยอยู่ร่วมกันในจังหวัดนครสวรรค์ (ซึ่งจะกล่าวต่อไป) สิ่งที่พบสอดคล้องยืนยันตรงกันว่า การเดินทางเข้ามาของกลุ่มคนเหล่านี้มีจุดประสงค์เพื่อการค้า และเพื่อแสวงหาโอกาสในการดำเนินชีวิตใหม่ให้มีฐานะดีขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีน

ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เดินทางเข้ามาทำการค้าและอพยพมาตั้งรกรากอยู่ในดินแดนไทยเป็นจำนวนมาก และมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในสมัยอยุธยา และสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ เพื่อหนีความอดอยาก ความยากจน และความวุ่นวายทางการเมืองภายในประเทศจีน

ประวัติศาสตร์การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์จีนไป นครสวรรค์

ในบรรดาดินแดนโพ้นทะเลที่ชาวจีนอพยพไปตั้งรกรากนั้น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือดินแดนที่ชาวจีนเรียกกันว่า “หนานหยาง” เป็นอาณาบริเวณที่ชาวจีนโพ้นทะเลอยู่อาศัยมากที่สุด เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ และในภูมิภาคแถบนี้ชาวจีนโพ้นทะเลได้เป็นชนกลุ่มน้อยที่สำคัญของหลายประเทศ เช่น มาเลเซีย ไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย แม้ว่าชาวจีนซึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนโพ้นทะเลจะมีเอกลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นจีนร่วมกัน อาทิ การใช้ภาษาจีน อาหารจีน ความเชื่อตามแนวลัทธิขงจื้อ การไหว้เจ้า การกราบไหว้บรรพบุรุษ รวมทั้งประเพณีต่างๆ (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2546) จนกระทั่งสามารถสร้าง “ชุมชนของชาวจีน” (Chinese Communities) ในดินแดนนั้น ๆ ได้ แต่ทว่า วิถีชีวิตและชะตากรรมของชาวจีนโพ้นทะเลที่ตั้งรกรากในแต่ละดินแดนก็แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อม ทางการเมืองของแต่ละประเทศและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคสมัย โดยชาวจีนโพ้นทะเลต้องยอมรับเงื่อนไขและการกระทำโดยรัฐผู้ปกครอง หรือเจ้าของดินแดนโพ้นทะเลนั้นๆ ซึ่งแต่ละรัฐก็มีนโยบาย บายต่อชาวจีนในลักษณะต่างกันไป

จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ไทยกล่าวว่าชาวจีนที่เดินทางมาไทยในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่ เป็นจีนฮกเกี้ยนมักมีอาชีพรับราชการ แต่หลังสมัยอยุธยาจะมีชาวจีนแต้จิ๋วอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากจีนฮกเกี้ยนมีเป็นจำนวนมากตามแถบภาคใต้ของไทยในจังหวัดภูเก็ต ปัตตานี สงขลา และระนอง สำหรับจีนแต้จิ๋วอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ฉะเชิงเทราและชลบุรีเป็นส่วนใหญ่ ชาวจีนแต้จิ๋วอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเป็นจำนวนมากในระยะหลังปี พ.ศ. 2310 เนื่องจากได้รับ การสนับสนุน และได้รับสิทธิพิเศษบางประการ เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระราชบิดาเป็นชาวแต้จิ๋วและชาวแต้จิ๋วได้มีบทบาทในการสู้รบเพื่อกอบกู้เอกราช

พวกแต่จิวส่วนใหญ่จะอพยพมาทางเรือและตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย ได้แก่เมืองต่างๆ ในอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ได้แก่ ทราก จันทบุรี บางปลาสร้อย (ชลบุรี) แปรริ้ว (ฉะเชิงเทรา) และในกรุงเทพฯ ต่อมาภายหลัง ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 พวกแต่จิวได้ขยายออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่นอกเขตดังกล่าว เช่น อุดรดิตถ์ ปากน้ำโพ (นครสวรรค์) ตลอดจนพิจิตร พิษณุโลก สวรรคโลก เด่นชัย เมื่อมีการสร้างทางรถไฟไปถึงแก่งคอยและขึ้นไปทางเหนือในปี พ.ศ. 2451 เป็นการยากที่จะระบุจำนวนชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทย แต่ยืนยันได้ว่าในบรรดาชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ นั้นมีชาวจีนแต่จิวมากที่สุด (สุภางค์ จันทวานิช, 2549: 35)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ นครสวรรค์มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากทางธุรกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งก่อให้เกิดการค้าในระบบทุนนิยมหรือเสรีนิยมทำให้จังหวัดนครสวรรค์กลายเป็นแหล่งสินค้าที่สำคัญ (สุภรณ์ โอเจริญ, 2535 : 19) เนื่องจากการขนส่งสินค้าได้สะดวกด้วยเส้นทางน้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำเจ้าพระยา จะเห็นความเจริญได้จากบ้านเมืองฝั่งตะวันออก คือฝั่งแม่น้ำแควใหญ่เจริญรุ่งเรืองขึ้น มีโรงสีเหนือ โรงสีกลาง โรงสีใต้ มีตลาดบริษัทค้าไม้ อีสต์เอเชียติก บริษัทแม่เงา ห้างไม้มิสทูลย์ โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง และโกดังสินค้าต่าง ๆ มากมาย ปัจจัยที่ส่งเสริมความเจริญ คือ ข้าว ซึ่งส่งลง

มาที่แม่น้ำน่านโดยอาศัยการขนส่งทางรถยนต์ และรถไฟ ทำให้การขยายตัวทางการค้ามีมากขึ้น มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยจีนหลังไหลเข้ามาขายแรงงาน และประกอบการค้าต่างๆ ในนครสวรรค์มากขึ้นคนจีนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจของนครสวรรค์ (เสรี ชาหลา, 2545: 65-66)

การขยายตัวมาจากทางฝั่งตะวันออกนี้เริ่มมาจากสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดให้ย้ายตัวเมืองมาตั้งบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ ประมาณกันว่า ปี พ.ศ. 2477 มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยจีนในนครสวรรค์ถึง 6,000 คน ในขณะที่ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ) มีคนจีนประมาณ 10,000 คน และจำนวนคนจีนในนครสวรรค์นั้นจัดว่าอยู่ในอันดับ 3 รองจากกรุงเทพฯ และภูเก็ต (สุภรณ์ โอเจริญ, 2535: 19)

สาเหตุที่ทำให้ชาวจีนอพยพมายังประเทศไทยหรือที่อื่นๆ นั้นเพราะต้องการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และรายได้ทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้น อาจกล่าวได้ว่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีคนจีนเข้ามาตั้งหลักปักฐานในเขตชายฝั่งทะเล บริเวณลุ่มแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ตั้งแต่บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำท่าจีน มาจนถึงปากน้ำโพ ตั้งแต่สมัยต้นรัชกาลที่ 1

ชาวแต้จิ๋ว มีความชำนาญเป็นพิเศษในด้านการเกษตร จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เพิ่มจำนวนคนแต้จิ๋วในสยามขึ้นอย่างรวดเร็ว ความต้องการของตลาดโลกที่มีเพิ่มขึ้น ได้แก่ น้ำตาล พริกไทย และผลิตผลด้านการเกษตรอื่น ๆ พ.ศ. 2353 ชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่แล้วได้นำอ้อย พริกไทย และยาสูบเข้ามาปลูกในสยาม ถือได้ว่าชาวแต้จิ๋วเป็นเกษตรกรและคนงานในไร่ได้ดีเยี่ยม

ชาวจีนฮกเกี้ยน มักเป็นพ่อค้า และกะลาสีเรือเป็นส่วนใหญ่ มีการสร้างศาลเจ้าของชาวฮกเกี้ยนโดยมีการนับถือเทียนโฮ้วเซ่งหมู่ (เจ้าแม่และจักรพรรดินีแห่งสวรรค์) ผู้ซึ่งเป็นเจ้าแม่ประจำเรือของพวกกะลาสี ศาลเจ้าเก่าแก่ของกลุ่มฮกเกี้ยนยังคงต้องอยู่รอบ ๆ อ่าว และเมืองค้าขายตามปากแม่น้ำต่าง ๆ แต่ไม่ปรากฏสักแห่งเดียวในประเทศไทยที่ไกลขึ้นไปทางเหนือเกินกว่าอยุธยา

ชาวจีนกวางตุ้ง ขาดความชำนาญในการเดินเรือแบบฮกเกี้ยน จึงไม่ชอบที่จะตั้งหลักแหล่งออกนอกเมืองใหญ่ ๆ เนื่องจากชำนาญในอาชีพด้านช่างฝีมือ และการค้าเครื่องจักร เครื่องยนต์ ชาวกวางตุ้งเป็นเจ้าของโรงเลื่อย โรงสี เป็นวิศวกร และช่างกลโลหะ โรงกลึง ก่อสร้าง ทำกิจการโรงแรมและภัตตาคารเป็นส่วนใหญ่

กลุ่มฮกเกี้ยนและแต้จิ๋ว ถือว่ามีฐานะดีที่สุด แต้จิ๋วจะเป็นเจ้าของโรงสี เจ้าภาษีนายอากร คุมกิจการที่มีกำไรสูง ค้าขายผลผลิตของคนท้องถิ่น ชาวฮกเกี้ยน คุมการค้าใบชา

ชาวจีนแคะ เป็นพ่อค้าอ้อย ค้าขายเบ็ดเตล็ด เป็นช่างฝีมือชั้น 2 ช่างเงิน ช่างตัดเย็บหนัง ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า และช่างตัดผม

ชาวไหหลำ เป็นคนงานเลื่อยไม้ คนทำสวนผัก ทำประมง เจ้าของโรงน้ำชา

อาจกล่าวได้ว่า ผู้บุกเบิกที่แท้จริงในพื้นที่ตอนบนของประเทศไทยนั้น คือ กลุ่ม ไหหลำ โดยพบศาลเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในบริเวณปากน้ำโพ รวมทั้งภาคเหนือและตะวันออกของปากน้ำโพ จะมีการนับถือ สุก-เหว่ย-เหนียง ซึ่งเป็นเจ้าแม่ผู้ทรงคุณธรรม ประเสริฐยิ่งของชาวไหหลำตามเมืองต่าง ๆ ที่อยู่บนฝั่งแม่น้ำน่าน แม่น้ำยมและแม่น้ำวัง ในพื้นที่ภาคกลางและภาคเหนือจะมีศาลเจ้าของเจ้าแม่องค์นี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ศาลเจ้าของไหหลำที่เก่าแก่ที่สุดและใหญ่ที่สุดอยู่ที่สามเสน ในกรุงเทพฯ จากหลักฐานบนแผ่นคำจารึกและแผ่นศิลาตามศาลเจ้า พบว่าบริเวณที่ตั้งหลักแหล่งสำคัญของชาวไหหลำได้แก่ บริเวณลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำน่าน อยู่เหนือปากน้ำโพ

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวจีนเล่าถึงเรื่องราวของรุ่นพ่อแม่ รุ่นปู่ย่าตายายที่เป็นหลักฐานได้ว่า ทุก ๆ เมืองตามฝั่งแม่น้ำน่าน ตั้งแต่พิจิตร ไปถึงเมืองน่าน และตามฝั่งแม่น้ำยม ตั้งแต่สุโขทัยจนถึงแพร่ นั้น จะมีคนจีนไหหลำที่เป็นกลุ่มแรกที่ได้ตั้งถิ่นฐาน กล่าวได้ว่าชาวไหหลำมักจะเป็นกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มคนใหม่ เช่น ฝั่งแม่น้ำยม ที่ศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย หรือฝั่งแม่น้ำน่าน ที่ท่าฬ่อ จังหวัดพิจิตร

ผู้ที่มาจากเกาะไหหลำเป็นพ่อค้าเร่ ชาวประมง อาจมีความยากจนแต่เป็นพวกที่ชอบการเสี่ยงเรื่องที่สุด มีความชำนาญในด้านการประมงและต่อเรือ จึงไปอาศัยตามแม่น้ำสายสำคัญ ๆ และมีความถนัดในการทำโรงเลื่อยอยู่ทางภาคเหนือ เช่น ลำปาง อุเรือของชาวไหหลำที่ท่าฬ่อและปากน้ำโพ ด้วยลักษณะของชาวไหหลำที่สามารถอดทนต่อสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของภาคเหนือ เช่น ตามบริเวณที่มีป่าได้มากกว่าคนแต่จีวหรือกวางตุ้ง

พ.ศ.2446 ชาวแต้จิ๋วและชาวแคะ กระจายตัวจากกรุงเทพฯ สู่ทางภาคเหนือ ได้แก่ สุโขทัย อุดรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร และปากน้ำโพ เป็นจุดสำคัญ มีการเคลื่อนย้ายตั้งรกรากของชาวแต้จิ๋ว และชาวแคะ พร้อมกับทางรถไฟที่กำลังเริ่มสร้างขึ้น (พ.ศ. 2451) รถไฟสายที่เล่นเรียบแม่น้ำน่านไปภาคเหนือปากน้ำโพถึงอุดรดิตถ์ รถไฟสายเหนือทั้งสายเด่นชัย จังหวัดแพร่ และสายฝางแม่น้ำยมไปสวรรคโลกบนฝางแม่น้ำยมจึงเป็นเส้นทางรถไฟสายเหนือที่ผ่านบริเวณที่ชาวไทหล่าตั้งถิ่นฐานอยู่

เมื่อคนแต้จิ๋วและอื่น ๆ เข้ามาอยู่ในเมืองใหญ่ ๆ พวกคนไทหล่าก็จะอพยพย้ายออกไปอยู่ในเมืองที่เล็กกว่า ไปตามบริเวณที่มักจะยังไม่มี การหักร้างถางพง คนไทหล่าจึงเป็นกลุ่มแรกที่มาอยู่ต่างจังหวัด แต่พอเมื่อคนแต้จิ๋วมาอยู่ตามมักจะชนะกลุ่มไทหล่า เนื่องจากมีความมานะอดุสาหะในการทำธุรกิจ มีความเฉลียวฉลาดในการค้าขายมากกว่าพวกไทหล่าที่มักเป็นคนเฉยชื่อยุชมากกว่า กลุ่มคนไทหล่าจะมีการตั้งถิ่นฐานกันมากในเมืองต่าง ๆ บนฝางแม่น้ำยม และลำปางที่ทางรถไฟยังไม่ถึงรวมถึงบนฝางแม่น้ำน่านกลุ่มชาติพันธุ์ไทยจีนที่อาศัยอยู่ในนครสวรรค์ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มจีนแต้จิ๋วและไทหล่าได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณอำเภอเก้าเลี้ยว และบ้านท่ามะเกลือ ต่อมากลุ่มคนจีนแต้จิ๋วได้อพยพเข้ามาค้าขายผ้า เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ส่วนจีนแคะและกวางตุ้งนั้นเข้ามาตั้งโรงงาน

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทยจีนในนครสวรรค์มีคนจีนทั้ง 4 กลุ่ม กระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดนครสวรรค์ทุกอำเภอ นับได้ว่า กลุ่มคนจีนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยจีนเหล่านี้ใช้ชีวิตผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิตแบบไทยได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ งานเทศกาลตรุษจีน ซึ่งชาวปากน้ำโพเชื้อสายจีนร่วมกับชาวไทยในท้องถิ่นได้จัดให้มีประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพเป็นประเพณีท้องถิ่นและเป็นที่เลื่องลือไปทั่วประเทศไทย (เสรีชาเหลา, 2545: 67-68 อ้างถึงใน อภิพันธ์ ภคสกุลวงศ์, 2553)

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนต้นแม่น้ำเจ้าพระยา : กรณีศึกษาชุมชนและศาลเจ้าจีนริมแม่น้ำ

นครสวรรค์เป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมโดยเป็นเมืองที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งเป็นศูนย์กลางในการคมนาคมขนส่ง ศูนย์กลางในด้านเศรษฐกิจการค้า รวมถึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญในทางสังคม และวัฒนธรรมมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในความเป็นชุมชนจีนต้นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ยังคงมีการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมจีนอันดีงามของลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีคุณค่าความหมายและสอดคล้องอย่างลงตัวกับประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา

การศึกษาวัฒนธรรมจีนผ่านศาลเจ้าจีนในอำเภอเมืองนครสวรรค์

จากการสัมภาษณ์ข้อมูลและศึกษาประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าจีนในอำเภอเมืองนครสวรรค์ผ่านหนังสือเอกสารของแต่ละศาลเจ้าที่ได้รวบรวมไว้ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ

ตำนานเทพเจ้าประจำศาลเจ้า ประวัติการก่อตั้ง และประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องตลอดจนการดำเนินงานและบริหารงานโดยคณะกรรมการ บริหารศาลเจ้า ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้อาวุโสคนจีน คณะกรรมการบริหารศาลเจ้า ทำให้เข้าใจถึงวิถีคิดและความเชื่อความศรัทธาเรื่องเทพเจ้าของคนจีน ตลอดจนการสะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมชุมชนคนจีนในนครสวรรค์ ตามประเด็นที่สำคัญดังนี้

1. ความเชื่อและศรัทธาต่อเทพเจ้าประจำศาลเจ้า

เทพเจ้าประธานที่สำคัญประจำศาลเจ้าทั้งสองแห่งเป็นเทพเจ้าที่คนจีนนับถือและศรัทธา ได้แก่ (1) เจ้าพ่อเทพารักษ์ (ปุนเถ่ากง หรือปึงเถ่ากง) เป็นเทพเจ้าที่คนจีนโพ้นทะเลให้ความนับถือ เนื่องจากคนจีนมีความผูกพันกับแผ่นดินเกิด มีความเชื่อและยึดมั่นต่อเทพเจ้าที่ตนเคยนับถือเมื่ออยู่เมืองจีน

เมื่อมาอาศัยอยู่ในเมืองไทยก็มีปรับเปลี่ยนความเชื่อตามความเชื่อของคนไทย ที่มีพระภูมิเจ้าที่คอยปกปักรักษาชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของคนจีนแต่จีวที่มี เทพเจ้าประจำชุมชนที่เรียกว่า แป๊ะเฮียกง

คือ เทพเจ้าที่คุ้มครองรักษาท้องถิ่นต่าง ๆ หรือที่น่าจะหมายถึงเทพเจ้าผู้คุ้มครองรักษาชุมชน และ (2) แม่ทับทิม ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้มีกิตติศัพท์แห่งความเมตตาอันยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียง คนจีนไหหลำ ให้ความเคารพนับถือสูงสุด ประกอบกับเรื่องตำนานของเจ้าแม่ทับทิมที่คอยปกปักรักษาและให้ความช่วยเหลือกับชาวเรือ ชาวประมง จึงทำให้มีชื่อเสียงและมีผู้คนเดินทางมาเคารพกราบไหว้และขอพร ให้สมดังปรารถนา และช่วยให้เป็นที่รักของผู้พบเห็น ประกอบอาชีพ ค้าขายรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังมี เทพเจ้าอื่น ๆ ที่คนจีนนับถือตามความเชื่อต่าง ๆ ได้แก่ เจ้าพ่อกวนอู เป็นเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ มี คุณธรรมสูง เป็นที่เคารพนับถือของคนจีนฮากกา มีความเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าที่สามารถจัดความชั่วร้าย และอุปสรรคต่าง ๆ จึงเป็นที่เคารพของผู้รับราชการมากราบไหว้ขอพร เจ้าแม่สวรรณค์ซึ่งเป็นเทพเจ้า ทางน้ำ ช่วยปกป้องคุ้มครองอันตรายนำความสงบ ร่มเย็นมาให้ เป็นต้น

2. ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ เทพเจ้า และการประกอบ

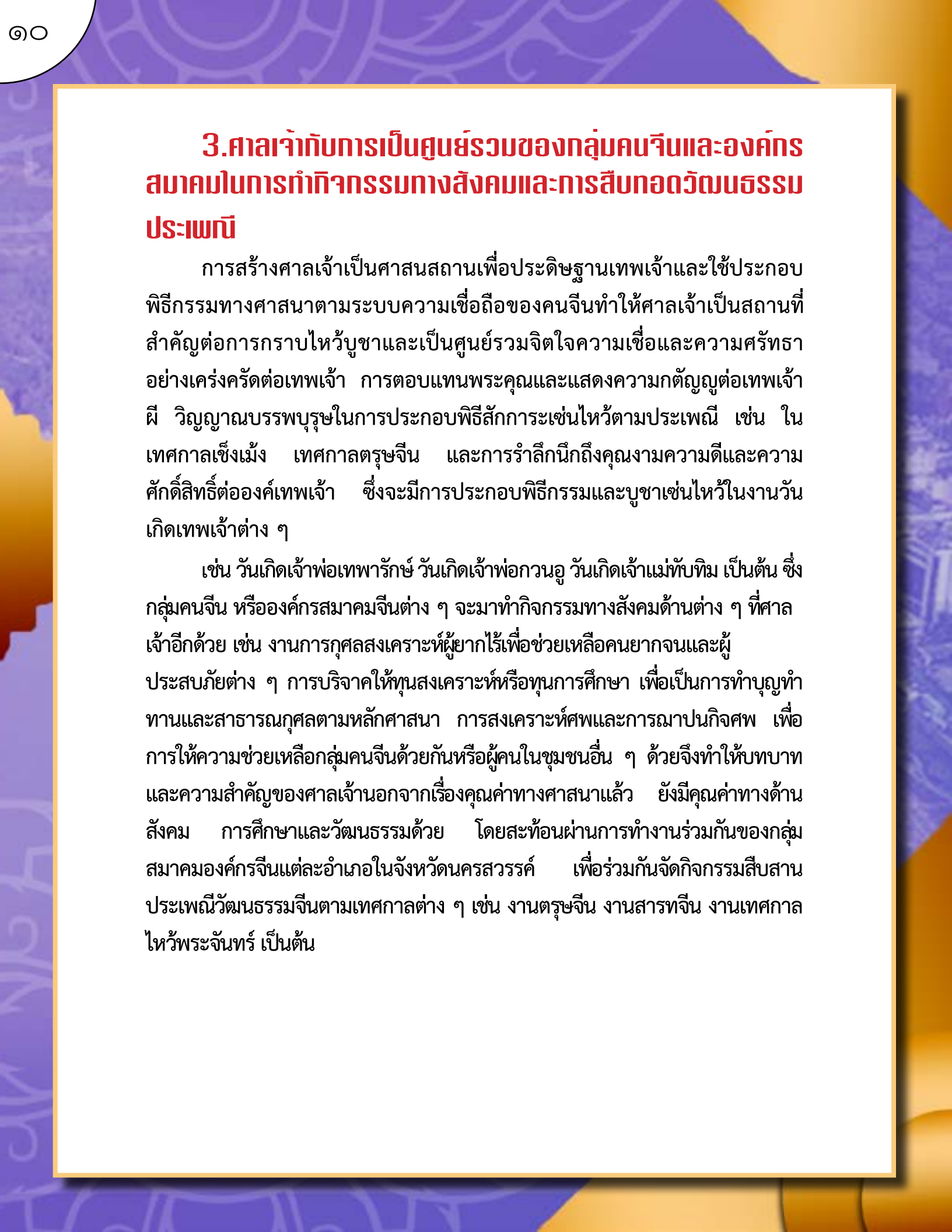
พิธีกรรม

จากการ ศึกษาเรื่องความเชื่อและเทพเจ้าในศาลเจ้าจีนดังกล่าว ทำให้เห็นถึงวิถีคิด โลกทัศน์ของคน จีนที่มีต่อความเชื่อเรื่องเทพเจ้า วิญญาณบรรพบุรุษและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ เทพเจ้าและวิญญาณบรรพบุรุษ สิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อดังกล่าว ประกอบด้วยความเชื่อทาง ศาสนาเต๋า คติความคำสอนของขงจื้อ และคำสอนทางพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ที่หล่อหลอมผสมผสานทางความคิด ตลอดจนการยึดมั่นในคำสอนและแบบแผนการปฏิบัติตนจากบรรพบุรุษที่สั่งสม สืบทอดต่อกันมาทำให้ส่งผลต่อวิถีคิด ความเชื่อและการปฏิบัติตนของคนจีน รุ่นลูกหลานต่อมา จาก รุ่นคนจีนโพ้นทะเลที่มาอยู่อาศัยในนครสวรรค์ และรุ่นลูกหลานที่ยังคงให้ความเคารพนับถือต่อองค์ เทพเจ้าต่าง ๆ

เพื่อขอพรในการเดินทางให้ปลอดภัยของนักเดินทาง พ่อค้าทางเรือ ตลอดจนขอให้เทพเจ้าดลบันดาลให้สมปรารถนาในเรื่องต่าง ๆ ทั้งการค้า การประกอบอาชีพ หน้าที่การงาน การประสบความสำเร็จในครอบครัว

การนับถือวิญญาณบรรพบุรุษเป็นหลักความเชื่อพื้นฐานที่คนจีนยึดมั่นและต้องปฏิบัติตามต้องมีการเซ่นไหว้บูชาวิญญาณบรรพบุรุษ ตามประเพณีและพิธีกรรมตามแบบแผนของแต่ละครอบครัวและกลุ่มภาษา เช่นคนจีนแต้จิ๋ว คนจีนไหหลำ คนจีนกวางตุ้งหรือคนจีนฮากกา จะมีแตกต่างกันบ้างในบางขั้นตอนของพิธีกรรม คติธรรมคำสั่งสอนตามหลักของเต๋าในเรื่องของการดำเนินชีวิต การให้ความสำคัญกับการปลูกเสกและใช้ไสยศาสตร์เข้ามาในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญและยึดมั่นตามหลักคำสอนของขงจื๊อในเรื่องความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องปฏิบัติตามคุณธรรม 8 ประการ (สุชีพ ปุญญานุภาพ อ้างถึงใน ขรรค์ชัย อภิสุภาพ: 32) โดยให้ความสำคัญกับความกตัญญูเป็นอันดับแรก คือ กตัญญู รักญาติ จงรักภักดี มีวาจาสัตย์ มารยาทดี ซื่อสัตย์ บริสุทธ์ และละอายต่อความชั่ว นอกจากนี้เรายังพบคำสอนของขงจื๊อที่ปรากฏอยู่ในศาลเจ้าเพื่อเตือนใจลูกหลานคนจีนที่มา

อ่านและพบเห็น โดยมีการนำป้ายเขียนอักษรจีนเป็นคำสอนต่าง ๆ ที่เน้นและให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาซึ่งบุตรธิดาจะต้องมีความกตัญญูต่อบิดามารดามีวิธีการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่และ เมื่อท่านถึงแก่กรรมลงไปแล้ว เช่น การประกอบพิธีฝังศพ และการประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้ตามเทศกาลต่าง ๆ ตามประเพณีวัฒนธรรมจีน ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า หลักคำสอนของขงจื๊อนั้นสอนให้ประชาชนประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้ผี วิญญาณบรรพบุรุษเพื่อสอนคุณธรรมด้านความกตัญญู มีความเคารพเชื่อถือเป็นบิดามารดา เคารพต่อบรรพบุรุษเป็นสำคัญ

3.ศาลเจ้ากับการเป็นศูนย์รวมของกลุ่มคนจีนและองค์กร สมาคมในการทำกิจกรรมทางสังคมและการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี

การสร้างศาลเจ้าเป็นศาสนสถานเพื่อประดิษฐานเทพเจ้าและใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามระบบความเชื่อถือของคนจีนทำให้ศาลเจ้าเป็นสถานที่สำคัญต่อการกราบไหว้บูชาและเป็นศูนย์รวมจิตใจความเชื่อและความศรัทธาอย่างเคร่งครัดต่อเทพเจ้า การตอบแทนพระคุณและแสดงความกตัญญูต่อเทพเจ้า ฝื วิญญาณบรรพบุรุษในการประกอบพิธีสักการะเซ่นไหว้ตามประเพณี เช่น ในเทศกาลเซ็งเม้ง เทศกาลตรุษจีน และการรำลึกนึกถึงคุณงามความดีและความศักดิ์สิทธิ์ต่อองค์เทพเจ้า ซึ่งจะมีการประกอบพิธีกรรมและบูชาเซ่นไหว้ในงานวันเกิดเทพเจ้าต่าง ๆ

เช่น วันเกิดเจ้าพ่อเทพารักษ์ วันเกิดเจ้าพ่อกวนอู วันเกิดเจ้าแม่ทับทิม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มคนจีน หรือองค์กรสมาคมจีนต่าง ๆ จะมาทำกิจกรรมทางสังคมด้านต่าง ๆ ที่ศาลเจ้าอีกด้วย เช่น งานการกุศลสงเคราะห์ผู้ยากไร้เพื่อช่วยเหลือคนยากจนและผู้ประสบภัยต่าง ๆ การบริจาคให้ทุนสงเคราะห์หรือทุนการศึกษา เพื่อเป็นการทำบุญทำทานและสาธารณกุศลตามหลักศาสนา การสงเคราะห์ศพและการฌาปนกิจศพ เพื่อการให้ความช่วยเหลือกลุ่มคนจีนด้วยกันหรือผู้คนในชุมชนอื่น ๆ ด้วยจึงทำให้บทบาทและความสำคัญของศาลเจ้านอกจากเรื่องคุณค่าทางศาสนาแล้ว ยังมีคุณค่าทางด้านสังคม การศึกษาและวัฒนธรรมด้วย โดยสะท้อนผ่านการทำงานร่วมกันของกลุ่มสมาคมองค์กรจีนแต่ละอำเภอในจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมสืบสานประเพณีวัฒนธรรมจีนตามเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานตรุษจีน งานสารทจีน งานเทศกาลไหว้พระจันทร์ เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนจีนในอำเภอเมือง นครสวรรค์

อำเภอเมืองนครสวรรค์ เป็นอำเภอขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญ ในทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมโดยเป็นเมืองที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งเป็นศูนย์กลางในการคมนาคมขนส่ง ศูนย์กลางในด้านเศรษฐกิจการค้า รวมถึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญในทางสังคมและวัฒนธรรม มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในความเป็นชุมชนจีนต้นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ยังคง

มีการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมจีนอันดั้งเดิมของลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีน ใน แบบฉบับของวิถีปากน้ำโพที่มีคุณค่าความหมายและสอดคล้องอย่างลงตัวกับประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

พื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์อยู่ในการปกครองของเทศบาลนครนครสวรรค์ มีพื้นที่ประมาณ 28.87 ตารางกิโลเมตร มีประชากรจำนวน 243,170 คน (เมื่อปี พ.ศ. 2557) มีลักษณะของความเป็นชุมชนเมือง ขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของประชากรที่มาอาศัยอยู่ในตลาดปากน้ำโพที่ประกอบไปด้วย การรวมกลุ่มของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติทั้ง ไทย จีน มอญ ญวน ลาว และมุสลิม ซึ่งจะมีการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจทางด้านอุตสาหกรรม

การค้าหรือการบริการเป็นหลัก และมีการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มหรือแบบกระจุกตัว (Cluster Settlement) เป็นการรวมกลุ่มของบ้านเรือนและชุมชนริมฝั่งแม่น้ำ

ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำน่าน และบริเวณต้นแม่น้ำเจ้าพระยาที่เรียกว่า ตลาดปากน้ำโพ เป็นบริเวณที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านไหลมาบรรจบกัน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มกระจุกตัวหนาแน่น มีศูนย์กลางของชุมชนอยู่ไม่ไกลจากที่ตั้งของบ้านเรือน เช่น โรงเรียน ตลาด วัด มัสยิด และศาลเจ้า ในอดีตจะมีประชากรมาอาศัยอยู่ไม่มากนัก และยังคงมีพื้นที่การเกษตรอยู่โดยรอบชุมชน ต่อมาเมื่อชุมชนมีความเจริญและเติบโตมากขึ้น มีการขยายตัวของชุมชนและประชากรที่เพิ่มมากขึ้นจึงกลายเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่

และมีประชากรอยู่อาศัยหลายชั่วอายุคนตามประวัติความเป็นมาของชุมชนที่สามารถสืบค้นได้จากทั้งหลักฐานเอกสารทางราชการและประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในตลาดปากน้ำโพ

ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำน่าน และบริเวณต้นแม่น้ำเจ้าพระยาที่เรียกว่า ตลาดปากน้ำโพเป็นบริเวณที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านไหลมาบรรจบกัน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มกระจุกตัวหนาแน่น มีศูนย์กลางของชุมชนอยู่ไม่ไกลจากที่ตั้งของบ้านเรือน เช่น โรงเรียน ตลาด วัด มัสยิด และศาลเจ้า ในอดีตจะมีประชากรมาอาศัยอยู่ไม่มากนัก และยังคงมีพื้นที่การเกษตรอยู่โดยรอบชุมชน ต่อมาเมื่อชุมชนมีความเจริญและเติบโตมากขึ้น มีการขยายตัวของชุมชนและประชากรที่เพิ่มมากขึ้น จึงกลายเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ และมีประชากรอยู่อาศัยหลายชั่วอายุคนตามประวัติความเป็นมาของชุมชนที่สามารถสืบค้นได้จากทั้งหลักฐานเอกสารทางราชการและประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในตลาดปากน้ำโพ

ภาพที่ 1 ลักษณะและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจีน อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

จากการศึกษากลุ่มคนจีนภาษาต่าง ๆ ที่มาอยู่อาศัยในอำเภอเมืองนครสวรรค์ ประกอบด้วย คนจีนไหหลำ แต่จิว ฮากกา (แคะ) และกวางตุ้ง ซึ่งบรรพบุรุษของคนจีนเหล่านี้ได้อพยพย้ายถิ่นฐาน มาจากมณฑลกวางตุ้ง มณฑลฮกเกี้ยน และมณฑลไต้หวัน ประเทศจีน คนจีนกลุ่มภาษาต่าง ๆ ที่มาอยู่นครสวรรค์มีวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเป็นจีน ได้แก่ การ นับถือเทพเจ้าและวิญญาณบรรพบุรุษ การยึดมั่นในความกตัญญูรู้คุณบุพการี การยึดมั่นในคำสอน ตามหลักปรัชญาในลัทธิขงจื้อและเต๋า รวมทั้งศาสนาพุทธมหายาน หรืออาจจะมีความเป็นแบบ เฉพาะหรือความแตกต่างกันบางประการของแต่ละกลุ่มภาษา เช่น เรื่องเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและ การนับถือองค์เทพเจ้าหรือเซียน เพื่อเป็นกำลังใจในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ได้แก่ คน จีนไหหลำเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่ทับทิม ในขณะที่ชาวจีนฮากกา (แคะ) เลื่อมใสในองค์เทพเจ้า กวนอู และคนจีนแต่จิวจะเลื่อมใสศรัทธาต่อเจ้าพ่อปู่เก๋ากง (ปึงเก๋ากง) เป็นต้น

การรวมกลุ่มทางสังคมเป็นสมาคมหรือมูลนิธิของคนจีนในนครสวรรค์ที่มีการจัด ตั้งขึ้นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมของชุมชนจีนนครสวรรค์ที่ยังคงยึดมั่นในหลักการของ ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การรวมตัวกันเป็นกลุ่มโดย มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน สะท้อนความพยายามในการประสาน

ความร่วมมือของกลุ่มสมาคมและองค์กรจีนต่างๆในนครสวรรค์เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ชุมชนจีนอำเภอเมืองนครสวรรค์ยังแฝงไปด้วยเรื่องของความเชื่อขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีแบบจีนที่ชาวจีนนำติดตัวมาด้วยหรือยึดถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมสืบต่อมานั้น ถือว่ามีส่วนสำคัญในการหลอมรวมความเป็นชุมชนจีนขึ้นในนครสวรรค์

ภาพที่ 2 ศาลเจ้าแม่หน้ำผา

ภาพที่ 3 ศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์เจ้าแม่ทับทิมแควใหญ่

การมีวัฒนธรรมและความเชื่อที่คล้ายคลึงกันในวัฒนธรรมจีนคนจีนกลุ่มภาษาต่างๆต่างมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและการนับถือองค์เทพเจ้าหรือเซียนเพื่อเป็นกำลังใจในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต เช่น ชาวจีนไหหลำเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่ทับทิม ในขณะที่คนจีนฮากกา (แคะ) เลื่อมใสในองค์เทพเจ้ากวนอู และคนจีนแต้จิ๋วจะเลื่อมใสศรัทธาต่อเจ้าพ่อปungเถ่ากง (ปึงเถ่ากง) เป็นต้น ซึ่งเป็นความเชื่อและศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือว่าสามารถช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ภัยต่าง ๆ ได้ ประกอบกับสภาพปัจจุบันที่มีการปรับตัว ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นภาคอุตสาหกรรมและการบริการ จึงได้มีการนำความเชื่อและความศรัทธาในเรื่องการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลือในกิจการการค้าขายต่าง ๆ การรวมกลุ่มของคนจีนในนครสวรรค์ การเคารพนับถือและศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันหรือคล้ายคลึงกันตามคติความเชื่อและวัฒนธรรมจีนแบบดั้งเดิมตามอย่างบรรพบุรุษ

ศาลเจ้า ถือได้ว่าเป็นจุดศูนย์รวมและสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของลูกหลานคนจีนทุกเพศ ทุกวัย ในทุกกลุ่มภาษา เป็นสถานที่ที่คนจีนให้ความเคารพศรัทธาในเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ช่วยปกป้องคุ้มครอง ให้ช่วยเหลือเมื่อประสบทุกข์ภัยต่าง ๆ เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อตามประเพณีแบบแผนการปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติและสั่งสอนสืบต่อกันมา จากความเชื่อในการประกอบพิธีกรรม

ตามประเพณีดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงความยึดมั่นในความเชื่อและศรัทธาต่อเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ของจีน ผ่านการประกอบพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นจารีตแบบแผนการปฏิบัติที่ตามบรรพบุรุษได้ทำให้เห็นและสั่งสอนสืบต่อกันมา แนวคิดความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงคนจีนทุกกลุ่มภาษา ทุกเพศ ทุกวัย มาร่วมกันสืบสานประเพณีวัฒนธรรมและวิถีจารีตในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ของคนจีน

ภาพที่ 4 แผนภาพประเพณีในรอบ 12 เดือน ของชาวจีนนครสวรรค์ (Festival)

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในนครสวรรค์ของชาวจีนดังกล่าวนำมาซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีแบบจีนเข้ามาด้วย เนื่องจากชาวจีนอพยพหรือจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นแนวทางการดำรงชีวิตตามอย่างบรรพบุรุษยึดถือคติความเชื่ออย่างเหนียวแน่นและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นนิสัยโดยเฉพาะวัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า ผี เทวดา และวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งมีความจำเป็นต้องเคารพเช่นไหว้ ถือเป็นศาสนกิจที่ต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคลโดยประเพณีความเชื่อดังกล่าวมีทั้งการปฏิบัติที่บ้าน ศาลเจ้า วัด โรงเจ และสุสานบรรพบุรุษ (ฮวงซุ้ย)

การไหว้เจ้าเป็นความเชื่อว่าจะต้องไหว้เจ้าที่และไหว้บรรพบุรุษเพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข ความเจริญพ้นจากความชั่วร้ายจากภพภัยต่าง ๆ ในปีหนึ่งชาวจีนจะมีการไหว้เจ้า 8 ครั้ง ดังนี้

- ไหว้ครั้งที่ 1 คือไหว้ครั้งแรกของปี คือ ตรุษจีน (ง่วงตั้งโจ้ย)
- ไหว้ครั้งที่ 2 เรียกว่าง่วงเซียวโจ้ย ไหว้ต่อจากครั้งที่ 1 เป็นเวลา 15 วัน
- ไหว้ครั้งที่ 3 เรียกว่าไหว้เซ็งเม้ง เป็นการไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับที่สุสาน ราวเดือน 3 ของจีน (ประมาณเดือนเมษายนของทุกปี)
- ไหว้ครั้งที่ 4 เรียกว่าโหงวเหว่ย หรือเทศกาลขนมจ้าง
- ไหว้ครั้งที่ 5 เรียกว่าตงจ่วงโจ้ย คือเทศกาลสารทจีน เดือน 7 ของจีน
- ไหว้ครั้งที่ 6 เรียกว่าตงซิวโจ้ย หรือเทศกาลไหว้พระจันทร์
- ไหว้ครั้งที่ 7 เรียกว่าตังโจ้ย หรือเทศกาลไหว้ช่วงปลายปี ไม่ได้กำหนดวันแน่นอนขึ้นอยู่กับศาลเจ้า แต่ละแห่ง
- ไหว้ครั้งที่ 8 เรียกว่าก้วยนี้โจ้ย หรือตรุษจีนในปีถัดไป

กำเนิดประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ

เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนานการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพเริ่มครั้งแรกเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสของ ชาวโหล่า คุณเตียงตุ่น แซ่กู่ ว่าการแห่เจ้ามีมาก่อนที่จะเกิดโรคระบาด โดยสมัยก่อนแห่ทางน้ำใช้เวลาในการแห่ 2 วัน โดยอัญเชิญรูปจำลองเจ้าพ่อเทพารักษ์ เจ้าพ่อกวนอู เจ้าแม่ทับทิม ประทับบนเกี้ยว แล้วนำลงเรือบรรทุกข้าวหรือเรือบรรทุกไม้ ล่องไปทางตลาดใต้ บ้านตากุ่ย แล้วอัญเชิญกลับศาล วันที่สองจะทำการแห่ขึ้นไปทางเหนือทางสถานีรถไฟ ขบวนแห่จะมีเฉพาะองค์เทพเจ้าและพะโล่ว ต่อมาเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกจึงได้อัญเชิญออกแห่รอบตลาดปากน้ำโพ และได้นำเอาศิลปะและวัฒนธรรมของชาวโหล่า คือ การเชิดเสือ พะโล่ว สาวงามถือโขนบาย (อาวุธเจ้า) ไชกี้ (ธง) และมาร่วมในขบวน

จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2460 - 2462 เกิดโรคห่า (อหิวาตกโรค) ระบาด ทำให้ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุเพราะการแพทย์ การสาธารณสุขสมัยนั้นยังไม่เจริญเท่าที่ควร ชาวบ้านต้องพึ่งพาหมอตามบ้าน หรือจีนแสบจีน แต่ก็ไม่สามารถยับยั้งโรคระบาดได้ ส่วนใหญ่หันไปพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในครั้งนั้นเจ้าพ่อแควใหญ่ (เจ้าพ่อเทพารักษ์) ได้ประทับทรง ทำพิธีรักษาโรคด้วยการเขียน “ยันต์กระดาศ” หรือเรียกว่า “ฮู้” ให้ติดตัวหรือปิดไว้หน้าบ้าน และได้นำฮู้เผาไฟเพื่อทำน้ำมนต์ให้ประชาชนดื่มกินและประพรมรอบตลาด บริเวณใดที่ได้ทำพิธีแล้วก็จะใช้ผ้าแดงกันไว้ให้ประชาชนผ่านไปมาเส้นทางนี้ได้ เป็นผลให้การระบาดของโรคหมดไป ความศักดิ์สิทธิ์จากปากต่อปากที่เล่าขานและแรงศรัทธาจึงทำให้มีผู้คนศรัทธามากกราบไหว้เพิ่มขึ้นทุกปี

จากแรงศรัทธานี้ทำให้ทั้งชาวไทย ชาวจีนกวางตุ้ง ชาวจีนแคะ และชาวจีนแต้จิ๋วได้เข้ามาร่วมในขบวนแห่โดยนำเอาศิลปะและวัฒนธรรมของกลุ่มตนเข้าร่วมในขบวนแห่ เช่น ขบวนสิงโต ขบวนมังกร ขบวนเอ็งกอ ขบวนล้อโก้ว ฯลฯ และใน พ.ศ. 2510 ชาวไหหลำได้นำศิลปะการรำถ้วยเข้ามาในขบวนแห่และได้จัดเป็นประเพณีที่ได้ถือปฏิบัตินับแต่นั้นมา และตามบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ได้จัดโต๊ะรับเจ้าที่วัดตลาดปากน้ำโพ เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อกิจการและครอบครัว

ปัจจุบันประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพในเทศกาลตรุษจีนได้สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดนครสวรรค์เป็นอย่างมากซึ่งรูปแบบการจัดงานได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย โดยได้คัดเลือก ชาวตลาดปากน้ำโพเข้ามาเป็นคณะกรรมการจัดงานหรือที่เรียกว่าคณะกรรมการกลาง (เถ่านี้้ง) โดยในงานจะจัดให้มีการแสดงต่าง ๆ ทั้งอุปรากรจีนทั้งไหหลำและแต้จิ๋ว การจัดขบวนแห่ก็ได้จัดให้มีขบวนแห่กลางคืนมีแสงสีที่สวยงาม และในวันรุ่งขึ้นจะมีการอัญเชิญองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่ออกแห่รอบตลาดปากน้ำโพ

ภาพที่ 5 ขบวนแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

ชาวตลาดปากน้ำโพทั้งชาวไทย ชาวจีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง และจีนแคะ จึงได้ร่วมกับจีนไหหลำจัดการละเล่นของแต่ละกลุ่มภาษาจึงได้ร่วมกันอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่อยู่ในศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์ มาแห่รอบตลาดเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและครอบครัวของชาวตลาดปากน้ำโพเป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 ของจีน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ทุกคนในช่วงเทศกาลตรุษจีนและได้อัญเชิญองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่

ทุกองค์แห่งทางน้ำ แล้วขึ้นบกแห่รอบตลาดแห่รอบตลาดปากน้ำโพ จนในปัจจุบันเปลี่ยนมาแห่ทางบกเพียงอย่างเดียว ยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ในช่วงเทศกาลตรุษจีนของทุกปีจนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมากกว่า 100 ปี

เพื่อแสดงการขอบคุณเทพเจ้าและเพื่อความเป็นสิริมงคลความเจริญก้าวหน้าในด้านการค้า การเคารพกราบไหว้เปรียบเสมือนเทพเจ้าได้มาอำนวยความสะดวกให้พรยังร้านค้าอันเป็นแหล่งทำกิน ในพิธีจะมีขบวนแห่มากมาย อาทิ เช่น สิ่งโต จากคณะเชื้อสายจีนต่าง ๆ เอ็งกอ พะปู้ ล่อไก่อ มังกรทอง ขบวนสาวงามและนางฟ้า ขบวนองค์สมมุติเจ้าแม่กวนอิม เป็นต้น

ประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพเป็นประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลตรุษจีนเพื่อความเป็นสิริมงคล การแห่เจ้านี้เริ่มทำครั้งแรกในพ.ศ. 2475 และได้ปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวนครสวรรค์โดยในพิธีแห่จะมี 2 รอบ คือ รอบกลางคืนในวันชิวซา (วันที่ 3 เดือน 1 ตามปฏิทินของจีน) โดยเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 18.00 น. ไปจนถึง เวลา 22.00 น. สำหรับรอบกลางวันในวันชิวสี่ (วันที่ 4 เดือน 1 ตามปฏิทินของจีน) ในขบวนแห่รอบเมืองประกอบไปด้วย ขบวนแห่มังกรทองซึ่งชาวจีนถือว่าเป็นเทพเจ้าที่บันดาลคุณประโยชน์อย่างมากแก่มวลมนุษย์ จึงถือได้ว่าเป็นงานประเพณีอันยิ่งใหญ่และมีการสืบทอดกันมายาวนาน เพื่อแสดงความกตัญญู โดยมีการเชิดชูและนำองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่ในศาลเจ้าออกมาร่วมขบวนแห่ไปตามถนนต่างๆ ในตัวเมืองนครสวรรค์

ภาพที่ 6 บรรยากาศงานประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

พิธีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ

จัดขึ้นในระหว่างเวลาประมาณ 07.30 – 19.30 น.โดยจะมีพิธีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพไปตามถนนสายต่าง ๆ ภายในตัวเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อปัดรังควาน ขจัดความชั่วร้ายออกไปจากบ้านหรือร้านค้าเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเริ่มจากการอัญเชิญองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่จากศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์เจ้าแม่ทับทิมจากศาลเจ้าแควใหญ่ไปตามถนนเพื่อข้ามสะพานเดชาชาติวงศ์มายังจุดเริ่มต้นการตั้งขบวนแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ ณ บริเวณสี่แยกไฟแดง แยกสะพานเดชาชาติวงศ์ โดยจะจัดรูปขบวนองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพพร้อมกับองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่จากศาลเจ้าแม่หน้าผา

พิธีกรรมและขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

เจ้าของบ้าน เจ้าของร้านค้าบริษัท ที่ตั้งโต๊ะไหว้เจ้าหรือรับเจ้า จะเริ่มจัดรูปเทียนเมื่อขบวนแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ มาถึง โดยร่างทรง ลงจากเก้าอี้ตะปู มาทำพิธีให้กับบ้านหรือบริษัทร้านค้าที่จัดโต๊ะไหว้เจ้า ร่างทรงทำพิธีที่โต๊ะไหว้ด้วยการเขียนอุ๊ย และใช้ถ้วยครอบข้าวสาร แล้วทำการตั้งกงหล่วน เมื่อสามารถตั้งกงหล่วนได้ร่างทรงจะพรมน้ำมนต์และขีดข้าวสาร หลังจากนั้นเจ้าของบ้านหรือบริษัทร้านค้า จุดประทัดเป็นอันเสร็จพิธี ร่างทรงขึ้นนั่งบนเก้าอี้ตะปู ย้ายไปทำพิธีให้กับบ้านหรือบริษัทร้านค้า หลังต่อไป

อุปกรณ์ที่ใช้ โต๊ะบูชาตามบ้าน กระดาษฟาง พู่กัน ผ้าหมักสีแดง ตราประทับเจ้าพ่อ

ข้าวสาร น้ำมนต์ กงหล่วน ขบวนเกี้ยวเจ้าพ่อเจ้าแม่ และขบวนต่าง ๆ เก้าอี้ตะปู เครื่องดนตรี (ผ่าง)

ภาพที่ 7 โต๊ะรับเจ้า ที่บริษัทห้างร้านต่าง ๆ ในตลาดปากน้ำโพ
จัดโต๊ะของไหว้รับเจ้าในวันขึ้นปีใหม่ วันที่แห่รอบตลาด

บรรดาร้านค้าทั้งหลายถือว่า เป็นมงคลก็จัดตั้งโต๊ะเครื่องเซ่นไหว้หรือรับเจ้าและขบวนต่าง ๆ ผ่านร้านของตนเอง และถือว่าเป็นวันแรกของการทำการค้าขายในปีใหม่ โดยจะมีการประกวดแข่งขันเรื่องการจัดโต๊ะรับเจ้าของร้านค้าต่าง ๆ ในตลาดอีกด้วย นอกจากนี้ ขบวนของเจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพแล้วนั้น จะมีขบวนมังกรทอง หรือขบวนสิงโตของคณะต่าง ๆ ที่จะเข้ามาร่วมเซดหรือแสดงในบริเวณที่ตั้งโต๊ะไหว้หรือรับเจ้านั้นด้วยซึ่งขบวนเหล่านี้ถือว่าเป็นสัตว์มงคลที่มาอวยพรปีใหม่ในการทำมาค้าขายให้เจริญรุ่งเรือง เพิ่มความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของห้างร้านบริษัทต่าง ๆ และลูกจ้างพนักงานต่าง ๆ ซึ่งจะมีการให้แต๊ะเอียกับคณะต่าง ๆ ที่เข้ามาแสดงหรืออวยพรให้กับร้านค้า ห้างร้าน บริษัทต่าง ๆ ถือว่าเป็นการบริจาคทำบุญให้กับคณะสิงโต หรือคณะมังกร รวมทั้งคณะดนตรีล้อเกวียนต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมในขบวนแห่เจ้า

ช่วงเทศกาลตรุษจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนจะถือประเพณีปฏิบัติอยู่ 3 วัน คือวันจ่าย, วันไหว้, และวันปีใหม่มารายละเอียด ดังนี้

1) วันจ่าย หรือ ตี๋เอี๊ยก คือวันก่อนวันสิ้นปี เป็นวันที่ชาวไทยเชื้อสายจีนจะต้องไปซื้ออาหารผลไม้และเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ ก่อนที่ร้านค้าทั้งหลายจะปิดร้านหยุดพักผ่อนยาว ในตอนค่ำจะมีการจุดธูปอัญเชิญเจ้าที่ หรือ ตี๋จูเอี๊ยก ให้ลงมาจากสวรรค์เพื่อรับการสักการบูชาของเจ้าบ้าน หลังจากที่ได้ไหว้อัญเชิญขึ้นสวรรค์เมื่อ 4 วันที่แล้ว

2) วันไหว้ คือ วันสิ้นปี จะมีการไหว้ 3 ครั้ง คือ ตอนเช้ามืด ไปเล่าเอี๊ยก คือ การไหว้เทพเจ้าต่าง ๆ เครื่องไหว้ คือ เนื้อสัตว์ 3 อย่าง (ขาแซ่ ไก่ แก่ หมูสามชั้นต้ม ไข่ เป็ด

ปรับเปลี่ยนเป็นชนิดอื่นได้ หรือมากกว่านั้นได้จนเป็นเนื้อสัตว์ห้าชนิด) เหล้า น้ำชา และกระดาดเงินกระดาดทอง ตอนสาย ไปเป่บื้อ คือ การไหว้ บรรพบุรุษ พ่อแม่ญาติพี่น้องที่ถึงแก่กรรมไปแล้วเป็นการแสดงความกตัญญูตามคติจีน การไหว้ครั้งนี้จะไหว้ ไม่เกินเที่ยง เครื่องไหว้จะประกอบด้วย ชาแซ อาหารคาวหวาน (ส่วนมากจะทำตามที่ผู้ล่วงลับเคยชอบ) รวมทั้งการเผากระดาดเงินกระดาดทอง เสื้อผ้ากระดาดเพื่ออุทิศแก่ผู้ล่วงลับ หลังจากนั้นญาติพี่น้องจะมาร่วมกันรับประทานอาหารที่เซ่นไหว้ไป เพื่อความเป็นสิริมงคลและถือเป็นเวลาที่ครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลจะรวมตัวกันได้มากที่สุด จะมีการแลกเปลี่ยนอั่งเปาหลังจากรับประทานอาหารร่วมกัน ตอนบ่าย ไปฮ้อเฮียตี๋ คือ การไหว้ผีพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว เครื่องไหว้จะเป็นพวกขนมขง ขนมหิยน ผีอก เชื่อมน้ำตาล กระดาดเงินกระดาดทอง พร้อมทั้งมีการจุดประทัดเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้าย และเพื่อความเป็นสิริมงคล

ประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพในเทศกาลตรุษจีนของชาวปากน้ำโพนั้นเกิดจากพลังแห่งความร่วมมือของชาวตลาด ขององค์กรต่าง ๆ มูลนิธิสมาคมชาวจีน สถานศึกษาและสถาบันต่าง ๆ ในอำเภอเมือง โดยมีอาสาสมัครต่าง ๆ ที่ใช้เวลาว่างมาฝึกฝนการแสดงต่าง ๆ เพื่อเข้าร่วมในขบวน รวมถึงผู้มีจิตศรัทธาในองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ ที่เชื่อมโยงผู้คนในทุกสาขาอาชีพของปากน้ำโพ ความเคารพศรัทธาต่อองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่ที่พร้อมเพรียงกันมาร่วมแรงร่วมใจกันในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีของท้องถิ่นอันยิ่งใหญ่ เพื่อให้เป็นที่น่าสนใจดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวงานตรุษจีนที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

การดำรงชีวิตของกลุ่มชาวจีนและระบบความเชื่อของคนที่มาอยู่ในชุมชนต้นน้ำเจ้าพระยา พบว่า มีการยอมรับความเชื่อหลายอย่างผสมผสานเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะตน อาจกล่าวได้ว่า ชาวจีนได้นำความคิดเชิงปรัชญาขงจื๊อมาใช้ในชีวิตประจำวันโดยเน้นเรื่องของความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ผสมผสานกับความพยายามต่อสู้กับอำนาจเหนือธรรมชาติตามลักษณะสังคมไทยที่เป็นแบบวัฒนธรรมชาวนาที่มักเชื่อในเรื่องเร้นลับ ไสยศาสตร์ นับถืออำนาจเหนือธรรมชาติ ปัจจุบันดังกล่าวจึงทำให้เกิดการเช่น สรวงบูชาสิ่งต่าง ๆ อาทิ การเซ่นผีหรือวิญญาณผู้ล่วงลับและบรรพบุรุษ และยังนำหลักธรรมในพุทธ

ศาสนานิกายมหายานมาผสมผสานเข้ากับความเชื่อและความเป็นอยู่ของสังคม ซึ่งความคิดนี้ทำให้เราได้พบเห็นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมากมาย อาทิ ในอดีตที่เคยเกิดโรคระบาดในชุมชน มีคนเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมากเมื่อเกิดความกลัวต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ผู้คนในสังคมจึงได้พยายามพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติตามที่ตนนับถือเพื่อช่วยให้ปลอดภัยจากความกลัวต่าง ๆ เป็นต้น

ทั้งนี้ลัทธิความเชื่อและศาสนาที่กลุ่มชาวจีนกลุ่มนี้นับถือซึ่งไม่เพียงแต่มีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นทางด้านจิตใจ และคอยเป็นกำลังใจเมื่อเกิดปัญหาในชีวิตต่าง ๆ ปรากฏการณ์ดังกล่าว ยังช่วยให้หมู่คนจีนได้เกิดความสามัคคี รักพวกพ้อง ร่วมมือร่วมใจกันและยึดมั่นในความเคารพและศรัทธาต่อสิ่งที่ตนนับถือซึ่งเป็นหลักสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์จีน

คนไทยเชื้อสายญวนในจังหวัดนครสวรรค์

ชาวไทยเชื้อสายญวน หรือบางคนอาจเรียกว่า “แกว” หรือชาวเวียดนาม เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทย ในปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายญวนแบ่งเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ ญวนเก่า และญวนใหม่ โดยที่กลุ่มญวนเก่าได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณวัดส้มเกลี้ยงเหนือบ้านเขมร เพราะนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เช่นเดียวกับชาวเขมรที่เข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และชาวโปรตุเกสที่เข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเงินส่วนพระองค์ซื้อที่ดินสวนแปลงใหญ่ใกล้เคียงกัน พระราชทานให้เป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งชาวญวนเก่าปัจจุบันได้ผสมกลมกลืนไปกับคนไทยหมดแล้ว และบางส่วนก็แต่งงานอยู่อาศัยกับชาวเขมรและชาวโปรตุเกสบริเวณวัดคอนเซ็ปชัน ส่วนญวนใหม่ คือคนที่อพยพเข้ามาในไทยเมื่อปี พ.ศ. 2488 (เริ่มการประกาศราชบัญญัติตรวจคนเข้าเมือง) และในปี พ.ศ. 2489 (ปีที่คอมมิวนิสต์เข้ามาอิทธิพลในประเทศเวียดนาม) ซึ่งชาวญวนใหม่เหล่านี้ได้ทยอยเข้ามาในไทยจนถึงปี พ.ศ. 2499 สาเหตุสำคัญที่ชาวญวนอพยพเข้าสู่ดินแดนสยามคือ เพื่อลี้ภัยทางการเมือง